

sväzovej komunistickej strany Stalin upozorňuje na úchyľky v oblasti národnostnej otázky, na nebezpečenstvo veľkoruského šovinizmu ako na hlavné nebezpečenstvo v strane v oblasti národnostnej otázky, a na nebezpečenstvo lokálneho nacionalizmu. Záverom je úryvok o sovietskom vlastenectve. »V sovietskom vlastenectve sa harmonicky družia nacionálne tradície národov a spoločné životné záujmy všetkých pracujúcich Sovietskeho sväzu. Sovietsky patriotizmus nerozdeľuje, lež naopak, sdružuje všetky národy a národnosti našej krajiny v jedinú bratskú rodinu« (str. 145).

Stalinove štúdie, články a prejavy z oblasti národnostnej otázky sú vynikajúcim príspevkom k teórii tohto tak složitého problému. Lenin hodnotil úvodnú štúdiu »Marxizmus a národnostná otázka« tak, že táto práca stojí v prvom rade v teoretickej marxistickej literatúre. Prenikavé úspechy v praktickom riešení národnostnej otázky v Sovietskom sväze sú predovšetkým zásluhou Stalinovho presného vedeckého vyriešenia tohto problému.

Preklad Dr. Mikuláša Bakoša je presný, adekvátny s originálom.

Karol Truchlik

Nikolaj O. Losskij, Absolútne kritérium pravdy.

Vydal Filozofický odbor Matice slovenskej, Turč. Sv. Martin 1946. Preložil J. Dieška.

Kniha obsahuje krátky predslov prekladateľov, (2. str.), štúdiu M. Bezděka »Nikolaj Onufrijevič Losskij a jeho filozofia« (21. str.) a vlastnú prácu Losského (44. str.). Napokon je pripojená bibliografia Losského spisov.

V prekladateľovom predslove trochu zaráža akési naznačovanie, že nesúhlas s Losského učením vyplýva z politických momentov, ba že ktosi dokonca »bifuguje Losského, dovolávajúc sa mocenských, politických a iných prostriedkov«. Veď nič takého nerobí, v Losského učení je nadostač logických nedôsledností a hmlistostí, aby s ním bolo možno nesúhlasiť, aj keď »vážime logickým zreteľom pravdy a správnosti« jeho metafyziku a noetiku, ako si to prekladateľ žiada. Vidí sa, že práve naopak iba prívrženci Losského usilujú sa z celej veci urobiť politikum. Práve také čudné je neprestajné dovolávanie sa kresťanskosti Losského — ako len je možné nazvať kresťanským učenie, hlásajúce preexistenciu duší a metempsychózu? Ako sa srovnáva s kresťanskou náukou popieranie kauzality v hmotných procesoch, ktoré vraj sú riadené akýmsi druhom poloduchov? Je azda kresťanské popieranie večných trestov a transsubstanciácie? Losskij má oveľa bližšie k budhizmu alebo k teozofii, ako ku kresťanstvu!

Bezděkova štúdia podáva v skratke Losského život, dielo a učenie, nezabíehajúc do detailov.

Vlastná práca Losského je pomerne krátka; má byť akýmsi shrnutím Losského názorov, pokiaľ ide o noetiku, je teda aj príspevkom k diskusi o noetike, ktorá skrsla okolo Dieškovej knihy.

Losskij vychádza z určitých metafyzických, ba mystických predpokladov, ktoré sa nenamáha dokazovať a vykladať, sú mu absolútne isté na základe intuície, »samosvedectva« nazeraných objektov (29, 55, 72). Je prirodzene ťažko s takým názorom debatovať a začínať diskusi, Losskij si je jednoducho istý, že určité veci sú práve také, nie inakšie, kto to necíti práve tak, nie je jednoducho vedecký (66—72). No ani takéto vnútorné jasnozrenie nezabavuje, hádam, filozofa určitých povinností — jednako len to, čo hlása, musí byť logicky konzistentné a jasné, aby to aj menej šťastní, intuíciou netrpíaci smrteľníci mohli prijať aspoň ako hypotézu. Je predsa nemožné

žiadať práve od človeka vedecky mysliaceho, aby jednoducho prijal hypotézu s ohromným počtom nových a ešte k tomu nejasných pojmov a s celou kopou logických rozporov jednoducho preto, že niekomu druhému je »vnútorne istá«.

Tak hneď na začiatku Losskij tvrdí, že subjekt (t. j. duša) je nadčasový faktor, no pritom v ňom prebiehajú časové procesy, ktoré si subjekt sám vytvára (32—33); práve také nejasné je tvrdenie, že subjekt je »nadpriestorový« (43). Prvé dokazuje Losskij z možnosti spomienky (38), druhé z faktu, že poznávame aj objekty vzdialené, hoci práve časová obmedzenosť spomienky a priestorová obmedzenosť vnímania a poznávania by svedčily o opaku. Je, pravda, dosť ťažké vôbec pochopiť, čo značí pojem existencie, ak v ňom nie je obsiahnutý súčasne aj pojem času a priestoru.

Každý takýto subjekt má svoje individuálne vedomie, no tieto individuálne vedomia splyývajú v akomsi »nadindividuálnom« vedomí, čo však toto »nadindividuálne vedomie« je, je hodne nejasné, práve tak ako pojem »splývania«. Je to očividome akási mystická jednota, pochopiteľná len »intelektuálnou intuíciou.« Okrem vedomia však existuje aj podvedomie (nehovorí sa, či existujú aj individuálne podvedomia), v ktorom sú prítomné všetky subjekty aj objekty, a to »v origináli«, »také, ako sú«, a to prítomné, minulé, aj budúce (35, 41). Pritom sa však tvrdí, že toto »bytie vo vedomí« nie je chápané časovo a priestorovo, hoci tam objekty sú »také, ako sú«, teda aj so svojou časovosťou a priestorovosťou. Toto záhadné »bytie vo vedomí« sa volá »gnozeologická koordinácia«, (38), čo je, pravda, pekný termín, no nevedno, čo si pod ním treba myslieť.

Keď subjekt uprie svoju pozornosť na nejaký objekt, prenesie ho z podvedomia do vedomia, a to zasa v origináli, ako ozaj je (37 a i.). Hneď sa však zasa pripúšťa, že tam vstupujú objekty aj po častiach »výberom« a že k nim subjekt pripája aj svoje subjektívne dodatky, teda jednako len nevstupujú do vedomia v origináli — na origináli preda nie sú subjektívne dodatky (31).

Práve také nejasné je Losského učenie o kauzalite. Psychické procesy (Losskij hovorí »udalosti«) vytvára si subjekt sám, a to celkom slobodne, procesy časopriestorové, t. j. hmotné, vytvárajú akési »substanciálne faktory«, menej dokonalé ako duše, no jednak len tiež celkom slobodné. V udalostiach samých teda niet nijakého príčinného súvisu, iba »akási pravidelnosť« (35, 36, 62), príčinou sú vždy slobodné »substanciálne faktory«. Prečo potom v hmotných procesoch panuje taká pravidelnosť a zákonitosť, že sa na ňu môžeme v praxi plne spoľahnúť, ba že môžeme dokonca aj predpovedať — a to čím ďalej, tým presnejšie — »udalosti« budúce, Losskij nevysvetľuje. Azda to vyplýva z toho, že tieto faktory sa riadia akýmiisi »ideami« ako normami, no, pravda, len, ak chcú (59). Podľa toho teda bola vždy možnosť, že sa napríklad substanciálny faktor, riadiaci semeno hrušky, rozhodne a zo semena sa vyľahne kuřča. Pri tej príležitosti sa hovorí aj o atómoch, ich »prifahovaní, odpudzovaní a srážkach« (62) spôsobom, ktorý je v dokonalom rozpore s celou modernou fyzikou; nie je ani jasné, či sa atomy musia odpudzovať a prifahovať, alebo či sa dva substanciálne faktory, z ktorých jeden riadi elektrón a druhý pozitrón, môžu rozhodnúť, že sa budú pre zmenu odpudzovať.

V dôsledku toho popiera Losskij aj príčinný súvis medzi materiálnymi procesmi a našimi vnemami. Priznáva, že z objektu (prípadne z mozgu) vychádzajú akési popudy (42, 70), no tie nie sú príčinou vnemu, ony len »upozornia« subjekt, aby uprel svoju pozornosť na objekt, príčinou vnímania je zasa len subjekt (43). Ako sa tieto popudy do subjektu dostanú, je záhadné. Keby ich vnímal, značilo by to, že napred vnesie do vedomia popud a až potom objekt a že teda uvedomenie objektu je sprostredkované, no to práve Losskij energicky popiera. Nejasné je tiež, prečo je niekedy popud taký mohutný, že jednoducho objekt do vedomia musíme vniesť, aj keď ne-

chceme, a naopak, pri slabom popude ho do vedomia nevnesieme, aj keď sa o to poctivo usilujeme. Už vôbec je potom nepochopiteľné, prečo pri vhodne volenom popude vnesie subjekt do vedomia aj taký objekt, ktorý vôbec neexistuje, napr. pri podráždení mozgového centra elektrickým prúdom.

Najzáhľadnejšie je však samo absolútne kritérium pravdy, ktoré je ústrednou témou Losského knihy. Do vedomia vstupujú predmety v origináli, »také, ako sú«. No vnesenie do vedomia nie je ešte poznanie, lebo tam objekty nevstupujú také, ako sú, ale všelijako po čiastkach a so subjektívnymi prídavkami (48, 50, 52). Až »výberom«, urovnaním a očistením od subjektívnych prídavkov poznáme objekty ozaj »také, aké sú«. Ziadalo by sa teda aspoň nejaké pravidlo, ako poznám, že už som všetko urovnal a očistil. A toto kritérium je »samosvedectvo« objektu vo vedomí, t. j. objekt vo vedomí »v origináli«!

Príklad, na ktorom Losskij celú vec vykladá, skôr všetko zatemňuje, o farbe sa napríklad tvrdí, že je udalosťou, a že je v subjekte (58). Potom je, pravda, nepochopiteľné, prečo objekty, ktoré si uvedomujem také, aké sú, vstupujú do vedomia s farbou, ktorá v nich nie je. Ak sú však farby v objekte (tak to zasa pre zmenu tvrdí Losskij v článku vo Filozofickom zborníku »Kritika moetiky R. Carnapa«, roč. V., č. 3., str. 99), potom, pravda, nepochopíš, prečo ten istý objekt v rozličných osvetleniach má odhodnúť farbu.

Slovom, učenie Losského možno shrnúť takto: subjektívna absolútna istota zamieňa sa s istotou objektívnou; postupná kritická adekvácia subjektívnych vnemov objektívnym procesom, poskytujúca zavše len hypotetické poznatky konfunduje sa s akousi mystickou intuíciou, ktorá mi dáva istotu, že veci sú jednoducho tak a nie inakšie, hoci nás, pravda, celá moderná veda učí, že každým lepším poznaním, každou dokonalejšou adekváciou skršajú hneď zasa problémy nové, ktoré narúšajú istotu predchádzajúcich poznatkov.

Vcelku to všetko pripomína knihy teozofov — takej Blavatskej alebo Vivekananda, — ktorí tiež dospievajú ku svojim tézám na základe mystického vnútorného nazerania a na logickú konzistenciu a na prírodovedu sa príliš neobzerajú, no oni sú aspoň snášanlivejší a nevyhlasujú za nevedeckého každého, kto na ich učenie nechce pristúpiť.

Stanislav Felber

Lucretius Carus, O podstate světa.

Preložila Julie Nováková. Vydal Jan Pohořelý v Prahe 1945. Výtvarne doprevadil a obálku navrhol Stanislav Ježek. Str. 383, cena neudaná.

Lukrecij, O prírode vešče. Redakcija latinského texta i prevod F. A. Petrovskogo. Izdatelstvo Akademii nauk Sojuza SSR. 1945. Str. 451.

Českým prekladom zprístupňuje sa i širšiemu okruhu záujemcov významné filozofické dielo T. Lukrecia Kara »O podstate sveta« (De rerum natura). Prítomný význam diela zvyšuje zástoj, ktorý malo v dejinách filozofie, pretože je jediným zachovalým dielom, v ktorom sa v čistej forme preberá Epikurova náuka. Známosť náuky Epikurovej sprostredkoval novému veku skoro výlučne sám Lukrecius, pretože pôvodné knihy Epikurove sa stratili a svojim dielom ovplyvnil renesančnú filozofiu. Tým dal podnet k vzniku novovekého atomistického materializmu, ktorý nepriamo cez nemeckú školu našiel stúpenca u nás v Izákoví Cabanovi. Je pozoruhodné, že toto významné dielo o starovekom materializme vzniklo u Rimanov, ktorých mentalita, ovplyvňovaná silnou tradíciou a náboženstvom, bola namierená proti materializmu. No v časoch Lukreciových, politicky nepokojných, plných zmien a otrasov, malo Epikurovo